

І.Л. Близнюк,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
О.Ю. Заблоцька,
кандидат юридичних наук,

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕПАРТАМЕНТУ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ВИЯВЛЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ТА ІНШИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬСЯ У ПРОЦЕСІ ВИРОБНИЦТВА ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ РОСЛИН

У статті розкриваються основні чинники, які зумовлюють криміногенні явища на ринку засобів захисту рослин, а також типові способи виробництва підроблених пестицидів та агрохімікатів в Україні. Особлива увага приділяється рекомендаціям працівникам підрозділів Департаменту захисту економіки Національної поліції України з виявлення кримінальних та інших правопорушень, які вчиняються у процесі виробництва засобів захисту рослин.

Ключові слова: фальсифіковані засоби захисту рослин, пестициди, агрохімікати, фальсифікат, небезпечні речовини, контрабанда контрафактних засобів захисту рослин.

В статье раскрываются основные факторы, обуславливающие криминальные явления на рынке средств защиты растений, а также типичные способы производства поддельных пестицидов и агрохимикатов в Украине. Особое внимание уделяется рекомендациям работникам подразделений Департамента защиты экономики Национальной полиции Украины по выявлению уголовных и иных правонарушений, совершаемых в процессе производства средств защиты растений.

Ключевые слова: фальсифицированные средства защиты растений, пестициды, агрохимикаты, фальсификат, опасные вещества, контрабанда контрафактных средств защиты растений.

Paper describes the main factors causing criminogenic effects on the plant protection market, as well as typical methods of production of counterfeit pesticides and agrochemicals in Ukraine. Particular attention is paid to the recommendations for the unit workers of the Economy Protection Department of the National Police of Ukraine to detect criminal and other offenses committed during production of plant protection facilities.

Keywords: counterfeit plant protection facilities, pesticides, agrochemicals, counterfeit, dangerous substances, smuggling of counterfeit plant protection facilities, active substances in plant protection facilities, small packaged pesticides, pesticide containers, non-standard pesticides and agrochemicals, the form of the plant protection facilities, outdated (unusable) pesticides, adjunctants (additional functional additives) of plant protection facilities, herbicides.

В останні роки все більшу стурбованість викликає проблема розповсюдження фальсифікату у сфері виробництва та обігу засобів захисту рослин (далі – ЗЗР), зокрема пестицидів та агрохімікатів. Вже сьогодні виробництво фальсифікату

ЗЗР виходить на досить професійний рівень. Це вже непоодинокі випадки підпільного виготовлення, а відпрацьована міжнародна система виробництва та збуту ЗЗР.

За оцінками фахівців та оперативними даними правоохоронних органів, близько 20 % усіх пестицидів та агрохімікатів, засобів захисту рослин, що використовуються на внутрішньому ринку України, є підробленими, перепакованими або нелегально імпортованими [1].

Сьогодні в Україні на одиницю оригінального препарату припадає від 50 до 150 одиниць фальсифікату [2]. Зокрема, на 1 т окремих оригінальних засобів захисту рослин припадає аж 150 т фальсифікату [3].

Частка фальсифікату на вітчизняному ринку засобів захисту рослин просто вражає – 30 % усього ринку пестицидів [4].

За оцінкою спеціалістів, сьогодні кожні шість з десяти упаковок засобів захисту рослин – підроблені. При цьому, якщо 30 % із них – явна фальсифікація, то 60 % – містять небезпечні речовини [5]! У прагненні отримати додаткові незаконні прибутки винахідливість шахраїв не має меж.

За останні шість років правоохоронні органи України вилучили сотні тонн підроблених пестицидів. Але часто пестициди підробляють безпосередньо в Україні, а потім незаконно перепродують на “чорному” ринку як у нашій державі, так і в країнах Європейського Союзу.

За оцінками Міністерства аграрної політики та продовольства України, 40 % пестицидів, що імпортуються до України, виготовлені в Китаї, і 20 % із них є підробленими [6]. Водночас близько половини таких виробників можуть виявитись не китайськими компаніями, а взагалі невідомими офшорними юридичними особами. Тому існує потреба у вдосконаленні моніторингу трансграничних процесів з метою попередження контрабандного ввезення підроблених пестицидів до України.

Деякі експерти вважають, що Україна стала основним “перехрестям” каналів поширення підроблених пестицидів до країн Євросоюзу, де, за даними Європолу, торгівля підробленими та нелегальними пестицидами зростає.

Водночас на основі масового поширення виготовлення, обігу та використання фальсифікованих ЗЗР в Україні протидія цим суспільно небезпечним явищами ведеться недостатньо ефективно. У зв'язку з цим, проблеми підвищення ефективності оперативного впливу підрозділів Департаменту захисту економіки Національної поліції України на протиправну діяльність, що спостерігається у сфері виготовлення та обігу засобів захисту рослин, у тому числі пестицидів і агрохімікатів, набувають сьогодні актуального значення.

Незначна кількість прийнятих судових рішень за порушеними кримінальними провадженнями цієї категорії свідчить про деякі прогалини в законодавстві, які дозволяють винним уникати відповідальності за вчинені кримінальні правопорушення.

Практика показує, що нелегальний бізнес з обороту підроблених ЗЗР добре організований. На території України існують налагоджені схеми поставок контрафактних пестицидів з Південно-Східної Азії в обхід митних, регуляторних та інших державних контролюючих органів, з їх подальшою розфасовкою, перепакуванням та недобросовісним маркуванням. Крім того, зафіксовано трафік підроблених пестицидів з України в Євросоюз та у зворотному напрямку.

Злочинці прикривають свою незаконну діяльність, використовуючи підставні компанії, підробляючи супровідні документи. Найчастіше вони використовують способи роздільної доставки складових частин упаковки та власне підробленого

продукту із захисту рослин. Наприклад, тара, етикетки та пестициди доставляються окремо один від одного, різними контейнерами із різною супровідною документацією. Законотворці виробники та імпортери ЗЗР ніколи такий спосіб доставки не застосовують.

На сьогодні найбільш розповсюдженими правопорушеннями у сфері обігу ЗЗР є незаконне використання препаратів із захисту рослин із закінченим терміном придатності, виробництво, перепакування та реалізація підроблених пестицидів в Україні та їх поставка на експорт, а також контрабанда контрафактних ЗЗР.

Основними видами підробок ЗЗР є:

- продаж підробок ЗЗР під назвою оригінальних препаратів;
- нелегальне фасування оригінальних продуктів із захисту рослин;
- відсутність діючої речовини в імітації препаративної форми ЗЗР;
- зниження вмісту діючої речовини у ЗЗР;
- продаж замість препарату із захисту рослин невідомих хімічних речовин.

За даними ЄБА, найбільше (до 50 %) підробок ЗЗР спостерігається в партіях дрібнофасованих пестицидів [3]. Тому найчастіше ними користуються невеликі фермери, які закупають отрутохімікати в тарі менше 1 кг або 1 л. Рідше – великі фермерські господарства та агрохолдинги.

Найчастіше підробляють продукцію транснаціональних компаній, які працюють в Україні: BASF, Bayer, Syngenta, Monsanto, DuPont. Як зазначають експерти, крім значного негативного впливу на бренд компанії, що виробляє ЗЗР, прямий збиток може становити близько \$8-10 млн втрачених об'ємів продажу зазначених компаній.

Поряд з цим, також підробляють засоби захисту рослин, які виробляються трьома провідними вітчизняними виробниками – “Черкаською фабрикою агрохімікатів”, ТОВ “НВП “Зоря”, ТОВ “Агро-Дельта Групп”. При цьому спостерігається щорічне зростання частки фальсифікату українських брендів на ринку ЗЗР.

Так, найбільшим виробником засобів захисту рослин в Україні, що випускає понад 100 найменувань продукції найсучасніших препаративних форм ЗЗР, які найчастіше підробляються злочинцями, є “Фабрика агрохімікатів” (місто Черкаси), що входить до складу корпорації “UKRAVIT”.

У світі традиційно найбільший обсяг контрафактних пестицидів виробляють дрібні та середні індійські та китайські підприємства. Так, Китай – основний постачальник фальсифікату ЗЗР. В Україну він потрапляє як в розфасованому вигляді, так і у вигляді окремих хімікатів. Останні нерідко завозяться під кодами будматеріалів або соди. Цехи з розливу та фасування фальсифікату ЗЗР є майже в кожній області України. У кадровому списку таких підпільних заводів – свої постачальники, маркетологи, біологи, хіміки, логісти, бухгалтери: він може складатися з понад 100 осіб.

Отже, відсутність справжніх, зведених статистичних даних щодо внутрішнього виробництва пестицидів, міжвідомчого співробітництва та ефективного нагляду, відсутність ефективно діючої системи збору та знищення тари з-під пестицидів, а також доступність та – іноді – стимулювання імпорту діючих речовин із захисту рослин створюють в Україні умови організації виробництва підроблених пестицидів.

Оперативні працівники підрозділів Департаменту захисту економіки Національної поліції України в організації своєї роботи з виявлення та документування розповсюдження на агроринку фальсифікованих пестицидів та агрохімікатів стикаються із серйозними труднощами, пов'язаними з недосконалістю законодавчої бази, протиріччями у тлумаченні деяких законів, відсутністю узагальненої правової

та судової практики, а також науково обґрунтованих рекомендацій щодо виявлення та розслідування суспільно небезпечних діянь цієї категорії.

Протидія виробництву, імпорту, торгівлі підробленими, контрафактними та нестандартними пестицидами та агрохімікатами повинна бути комплексом заходів, спрямованих на виявлення шляхів поставок таких пестицидів та агрохімікатів на вітчизняний агроринок; їх незаконного виробництва на заводах або в лабораторіях; відстеження ланцюжків реалізації; вилучення з обігу, а також обов'язкове знешкодження підроблених, контрафактних та нестандартних пестицидів. Ця протидія має бути заснована на розумінні того, що цей незаконний бізнес є частиною міжнародної організованої злочинності, а також має ефективно контролюватися на всіх етапах обігу підроблених пестицидів та агрохімікатів.

Для того, щоб дієво боротися з підробками (фальсифікатами) засобів захисту рослин (пестицидів та агрохімікатів), слід розібратися, що належить до якісних пестицидів та агрохімікатів, а що – до фальсифікату. Так, якісні пестициди та агрохімікати – це препарати з діючою речовиною, дослідженою, запатентованою та зареєстрованою компанією-виробником. Є ще так звані генерики, які також належать до якісних пестицидів та агрохімікатів. Це – пестициди та агрохімікати, виготовлені на основі діючої речовини оригінального продукту із захисту рослин.

У свою чергу, фальсифіковані пестициди та агрохімікати – це підроблені препарати під виглядом оригінального продукту із невідомими компонентами. Нерідко пестициди та агрохімікати можуть нелегально імпортуватися (так званий “сірий імпорт”).

Найрозповсюдженими видами підроблених ЗЗР є:

- фальшиві бренди ЗЗР (як відомо, на ринку достатньо поширений обіг контрафактних ЗЗР¹);
- заборонений тип упаковки пестицидів;
- заборонена препаративна форма ЗЗР.

Оперативним працівникам підрозділів Департаменту захисту економіки Нацполіції України слід звернути увагу на такі типові способи виробництва в Україні підроблених пестицидів:

- продукція із захисту рослин, вироблена з легально імпортованих діючих речовин;
- переклеювання етикетки і перепакування в підроблені контейнери (тару) із-під ЗЗР в Україні;
- повторне використання вживаних контейнерів із-під ЗЗР;
- повернення конфіскованих підроблених пестицидів на ринок після тимчасового зберігання;
- змішування і зниження концентрації заборонених діючих речовин у ЗЗР;
- перепакування застарілих (непридатних) пестицидів та використання інших хімічних речовин у контейнерах під виглядом легальних пестицидів.

Фальсифікована продукція на ринку засобів захисту рослин – це свідомо змінена (підроблена) продукція, яка має приховані властивості, інформація про які є завідомо неповною чи недостовірною. Можна виділити такі показники, за якими слід вирізняти фальсифікат на ринку ЗЗР:

- склад продукту;
- упаковка;
- якість і чистота діючої речовини;
- якість і стабільність формуляцій.

¹ Контрафактними є ЗЗР, на яких незаконно використовується товарний знак або дуже подібне до нього позначення.

На упаковці оригінального засобу захисту рослин обов'язково мають бути зазначені:

- найменування продукції;
- номер ТУ, ГОСТу;
- номер партії;
- маса/вага продукції;
- дата виготовлення;
- термін придатності;
- найменування фірми-виробника ЗЗР;
- поштова адреса фірми-виробника ЗЗР, телефони і факси.

Фальсифіковані пестициди, навіть за наявності діючої речовини, аналогічної тій, що є в оригінальному препараті, містять неперевірені допоміжні речовини (стабілізатори, ад'юванти (додаткові функціональні добавки), барвники тощо) невідомого походження, що можуть формувати непередбачені шкідливі сполуки.

В Україні найбільш розповсюдженим є виробництво контрафактних пестицидів із легально ввезених на митну територію діючих речовин.

Виділяються такі сегменти ринку ЗЗР, де більше всього спостерігається підробок засобів захисту рослин:

- ринок дрібної упаковки ЗЗР – до 50 % [3].
- індустріальний сегмент протруйників насіння.
- гербіциди з класу сульфонілсечовин.

З метою своєчасного виявлення фактів виготовлення або продажу фальсифікованих / контрафактних ЗЗР працівникам підрозділів Департаменту захисту економіки Національної поліції України необхідно налагодити обмін інформацією з Державною фіскальною службою України та Міністерством екології та природних ресурсів України (далі – Мінприроди) для отримання відомостей про офіційних виробників пестицидів, номенклатуру та обсяги їх річного виробництва та необхідні для цього об'єми поставки імпортової сировини. Цей захід допоможе викрити організовані злочинні угруповання, задіяні у виробництві підроблених пестицидів і, як наслідок, значно знизити обсяг внутрішнього виробництва фальсифікованої / контрафактної продукції (ЗЗР).

Вилучена фальсифікована / контрафактна продукція (ЗЗР) повинна бути перевезена на спеціалізований склад, який має охоронятися, де повинна перебувати весь період досудового розслідування, аж до відправки на знищення.

Особливо слід наголосити на необхідності забезпечення режиму збереження проб та дотримання правил безпеки при роботі з особливо небезпечними ЗЗР. Співробітники правоохоронних органів, які беруть участь у затриманні вантажу з фальсифікованими / контрафактними засобами захисту рослин, повинні пройти відповідний інструктаж і залежно від операції, яка планується, мають бути оснащені індивідуальними засобами захисту.

У випадку підозри щодо наявності у суб'єктів господарювання місць накопичення заборонених і непридатних до використання у сільському господарстві хімічних засобів захисту рослин (далі – ХЗЗР) працівникам підрозділів Департаменту захисту економіки Національної поліції України, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність у сфері обігу ЗЗР, слід організувати інвентаризацію зазначених місць за допомогою Державної екологічної інспекції України, яка входить до структури Мінприроди, зі складанням відповідного акту інвентаризації.

Інвентаризація місць накопичення непридатних ХЗЗР проводиться на підприємствах, установах, організаціях усіх форм власності, що мають складські

приміщення для зберігання хімічних засобів захисту рослин. Метою інвентаризації є: визначення умов та місць зберігання непридатних ХЗЗР і обсягів негативного впливу їх на довкілля; одержання системної інформації про стан зберігання непридатних ХЗЗР.

Непридатні пестициди, які зберігаються в Україні, можна розподілити на три групи:

- заборонені до застосування (група А);
- непридатні для застосування через завершення термінів використання або пошкодження внаслідок невідповідних умов транспортування чи зберігання (група Б);
- невідомі суміші – непридатні пестициди без маркування або змішані пестициди, для яких вже неможливо визначити склад та призначення (група В).

Крім того, працівникам підрозділів Департаменту захисту економіки Національної поліції України, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність у сфері обігу ЗЗР, також слід перевірити, щоб при державній реєстрації пестициду (агрохімікату) не були порушені права інтелектуальної власності третіх осіб, захищені відповідним патентом України, яким охороняється авторство і право власності на речовину, та (або) процес (спосіб) одержання речовини, та (або) нове застосування речовини чи процесу (способу) одержання речовини для засобу захисту рослин.

Працівникам підрозділів Департаменту захисту економіки Національної поліції України необхідно мати на увазі, що при прийнятті рішення щодо заборони чи суворого обмеження виробництва, експорту, імпорту та використання окремих хімічних речовин у засобах захисту рослин, у тому числі пестицидів, застосовується система певних показників та критеріїв: фізико-хімічних, гігієнічних, екологічних, еколого-гігієнічних, клініко-гігієнічних, токсикологічних, хіміко-технологічних (виробничих) та соціально-економічних, визначених Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 11.05.2010 № 391 “Про затвердження Критеріїв заборони чи суворого обмеження використання окремих небезпечних хімічних речовин, у тому числі пестицидів, за показниками їх небезпечності для здоров'я людини та навколишнього природного середовища”.

За допомогою цих показників та критеріїв здійснюється попереднє визнання хімічних речовин, пріоритетних з точки зору доцільності та можливості наступного їх віднесення до заборонених чи суворо обмежених та особливо небезпечних сполук пестицидів.

Отже, аналіз організаційно-управлінських проблем боротьби з кримінальними та іншими правопорушеннями, що вчиняються у сфері виготовлення та обігу засобів захисту рослин, у тому числі пестицидів і агрохімікатів, показав, що поряд із законодавчою невизначеністю та неурегульованістю певних питань щодо контролю державними органами зазначеної сфери діяльності також ще існують проблеми в роботі практичних підрозділів Національної поліції України щодо виявлення зазначених кримінальних правопорушень. Основними причинами цього є:

1. Слабкість оперативних позицій у цій сфері діяльності, що не дозволяє оперативним працівникам підрозділів Департаменту захисту економіки Національної поліції України своєчасно отримувати необхідну інформацію.

2. Недостатній рівень підготовки оперативних працівників, спроможних вести роботу щодо своєчасного виявлення та документування злочинної діяльності суб'єктів господарювання, які здійснюють незаконну діяльність щодо розповсюдження на агроринку фальсифікованих пестицидів та агрохімікатів.

Таким чином, криміногенна ситуація на ринку ЗЗР України залишається складною і відзначається тенденцією до посилення ознак організованості вчинюваних злочинів. У зв'язку з цим, актуальним є формування дієвих заходів щодо ефективного та своєчасного викриття кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері виробництва, обігу, застосування та імпорту засобів захисту рослин, зокрема пестицидів та агрохімікатів.

Вивчення практики боротьби зі злочинами у сфері виробництва та обігу ЗЗР дозволяє дійти висновку, що на сьогодні відчувається потреба в розробці науково обґрунтованих та практично значущих рекомендацій оперативним працівникам підрозділів Департаменту захисту економіки Національної поліції України щодо виявлення та документування зазначених кримінальних та інших правопорушень. Це є необхідним, оскільки злочинність у зазначеній сфері стрімко зростає, поширюючи межі тіньової економіки, та знаходиться під контролем організованих злочинних угруповань, при цьому постійно удосконалюються способи вчинення кримінальних правопорушень цієї категорії, а заходи, що вживаються правоохоронними органами, як правило, не відповідають вимогам сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пояснювальна записка до проекту закону України “Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання підробці засобів захисту рослин, пестицидів і агрохімікатів”, внесеного до парламенту народним депутатом України Томичем І.Ф. від 17.10.2005.
2. *Тимошенко Т.* Безпеку не запатентувати [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.agro-business.com.ua/event/1081-2012-06-05-14-16-21.html>.
3. Програма боротьби з підробленими засобами захисту рослин Агрохімічного комітету Європейської Бізнес-Асоціації 2014 р. “Вибір шляху – вибір якості життя” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.cropscience.bayer.ua/~media/Bayer%20CropScience/Ukraine/Publications/Safety/Antifake_2014.ashx.
4. *Степанюк О.* Боремося з підробками! / О. Степанюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.agro-business.com.ua/event/169-2010-12-19-17-39-59.html>.
5. Як відрізнити якісні засоби захисту рослин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www3.syngenta.com/country/ua/uk/cropprotection/smallpack/Pages/wtb.aspx>.
6. “Розвиток і захист інтелектуальної власності в Україні” (Звіт 2014 р., підготовлений BASCAP (Бізнес-ініціативою Міжнародної торгової палати щодо зупинення підробок і піратства) та ICC Ukraine (Національним комітетом міжнародної торгової палати).

Отримано 08.11.2016